

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ ТА ДИСКУРСОЛОГІЇ

АКІШИНА М.О.

(Херсонський державний університет)

МЕТАБОЛА У ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розкрито лінгвокогнітивні механізми формування образу-метаболи. Продемонстровано, що створення образу-метаболи базується на дискурсивному потенціалі тропів.

Ключові слова: поетичний дискурс, тропи, образ-метабола.

Акишина М.А. Метабола в поэтическом дискурсе. В статье раскрыты лингвокогнитивные механизмы формирования образа-метабола. Демонстрируется, что появление образа-метабола основано на дискурсивном потенциале тропов.

Ключевые слова: поэтический дискурс, тропы, образ-метабола.

Akishyna M. The Metabola in poetic discourse. The article focuses on revealing the linguistic and cognitive mechanisms of the metabola-image formation. It demonstrates that the metabola-image is based on the discursive potential of the tropes.

Key words: poetic discourse, tropes, metabola-image.

Наразі лінгвопоетика і стилістика, перебуваючи під потужним впливом світових подій, характеризується новими тенденціями трактування виражально-зображальних засобів та стилістичних прийомів. Розрізняють (О.А. Бабелюк) три основних підходи до розуміння тропеїки: диференційний (І.В. Арнольд, І.Р.Гальперін, Л.І. Мацько, О.М. Мороховський, М.М. Кожина), коли виражально-зображальні засоби і стилістичні прийоми розмежовують; інтегрований (В.А. Кухаренко, В.В. Одинцов, Ю.М. Скребнев, С.В. Тураєв), за якого виражально-зображальні засоби розглядають у складі стилістичних прийомів; лінгвосинергетичний (О.А. Бабелюк, І.Ю. Мойсеєва, Г.Г.Москальчук), де виражально-зображальні засоби і стилістичні прийоми є когерентними в системі сучасного художнього дискурсу [Бабелюк 2010, с. 12].

Сьогодні актуальним є дослідження дискурсивних відмінностей тропів у англomовному поетичному мовленні. Дискурсивні особливості функціонування тропів у поетичному тексті не отримали достатнього висвітлення, що і вплинуло на вибір теми статті. *Актуальність* дослідження зумовлена загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на вивчення дискурсивних обливостей тропеїки англomовного художнього дискурсу ХХІ століття. *Мета* статті – визначити когнітивно-дискурсивні механізми творення образу-метаболи. *Завдання* – охарактеризувати дискурсивний потенціал тропів, що формують образ-метаболу.

Дослідження дискурсивної проблематики тропеїки поетичних творів передбачає насамперед звернення до аналізу питань теорії і практики літературно-художньої творчості, усвідомлення аспектів, пов'язаних із дискурсивною типологією, посиленням когнітивних процесів, розробкою і тлумаченням концептуальних засад поетичного дискурсу. При аналізі поетичного дискурсу в руслі когнітивної лінгвістики є доцільним побудова ментальних моделей тексту, когнітивних моделей розуміння чи когнітивних механізмів сприйняття світу. Для досягнення цієї мети звернімося до дослідження одного з тропів поетичного дискурсу – метаболи.

Для прикладу проаналізуємо вірш «*A time of Change*» Саймона Армітажа. У вірші йдеться про події 11 вересня 2001 року в Сполучених Штатах Америки. 11 вересня було здійснено теракт, під час якого загинуло близько 3 тисяч людей. Автор говорить про те, що у винуватцем трагедії є жага до багатства, нагадує, що часто люди є байдужими один до одного та засуджує це.

This is the news –

Not to be confused with reality,

But rather some sci-fi blockbuster or nightmare flick

Before the hero puts it all to rights –

Two dreadful flights into two uprights,

Pillars of Mammon, alters for the dead to die on.

Вищенаведений приклад поетичного тексту є вдалим прикладом конвергенції тропів, які формують складний образ-метаболу.

Фрагмент поетичного тексту *Not to be confused with reality, / But rather some sci-fi blockbuster or nightmare flick / Before the hero puts it all to rights – /* складають парантезу. Парантеза – це самостійне, інтонаційно та синтаксично виділене висловлювання, що міститься в основному тексті та має значення додаткового повідомлення, пояснення, або авторської оцінки. Парантеза нерідко є джерелом іронічного викладення.

Текст просякнутий іронією, яка перш за все відчувається у словах *the hero puts it all to rights*. Іронія

полягає в тому, що автор, занурюючи читача у надсерйозну тему трагічних подій, переносить його в світ кіноіндустрії (на це вказує згадане ним слово *blockbuster*, що відноситься до сфери кіно) та натякає на поширене завершення розвитку сюжету в американських бойовиках. Зазвичай це щасливе завершення. Зокрема прикладом є кінострічка «Міцний горішок», де головний герой урятував заручників у хмарочосі та здолав безліч неймовірних труднощів. Позитивність мислення та оптимізм американського народу відображено і у багатьох фільмах. Національний момент сприйняття іронічного є дуже важливим, адже він тісно пов'язаний із національним психічним складом характеру, національними культурними традиціями, а також особлива зумовленість ідеалом, на якому завжди є відбиток національних особливостей народу. Отже, рядок *the hero puts it all to rights*, вживаний у контексті трагічних подій 11 вересня, є іронічним тому, що утворює чітку межу між фантастичним (світ кіноіндустрії) та реальним світом та (події 09/11) та дає читачеві зрозуміти, що перетинання цих світів є неможливим.

У загальному розумінні іронія – це фігура мовлення, в якій смисл приховано, або протиставляється реальному смислу. Іронія утворює уявлення, що предмет обговорення не є таким, як здається.

Наведений приклад іронії дає зрозуміти, що вислів *the hero puts it all to rights* не може існувати як троп поза текстом, адже він виникає одноразово у тексті та потребує детального тлумачення за допомогою залучення знань, що виходять за межі тексту.

Наступний рядок поетичного тексту містить приклад метонімії.

Метонімія (від грецького *metonymia* – перейменування) – троп або механізм мови, що полягає в регулярному або оказіональному переносі назви з одного класу об'єктів або окремого об'єкту на інший клас або окремий предмет, який асоціюється з ним за суміжністю.

Говорячи про дискурсивну метонімію, слід зазначити, що значними роботами у цій галузі є праці О.В.Раєвської, О.В.Анашкіної. Зокрема О.В.Раєвська виділяє декілька видів дискурсивної метонімії: вид метонімічного перенесення «частина – ціле», гіперо-гіпонімічну (що використовується з метою запобігання лексичних повторів шляхом надання одному референту декількох значень), еліптична метонімія (згортання словосполучення за рахунок еліптичного іменника), використання слова для позначення ситуації, непрямі мовленнєві акти [Раевская 1999, с. 20].

У контексті дослідження дискурсивна метонімія розуміється як спосіб номінації, що демонструє ту властивість мови, яку О.С.Кубрякова описує в «теорії айсберга» [Кубрякова 1997, с.54], як можливість залишати за межами тексту невербалізовану інформацію, необхідну для осмислення. Доступ до цієї інформації здійснюється за допомогою правил інференції, або висновку, що має когнітивну основу. Правильне застосування цих правил, тобто адекватне сприйняття тексту зумовлене відображеною у мові універсальністю людського досвіду, наявністю знань людини про світ та про себе.

Отже, дискурсивні метонімії можуть бути подібні до айсберга тому, що фрагмент дійсності, що ними позначається, виходить за межі лексичного значення слова навіть тоді, коли саме слово застосоване метонімічно [Раевская 1999, с. 21].

Дискурсивна метонімія може бути побудована на використанні слова, або словосполучення для позначення цілої ситуації, яка в свою чергу базується на історичному екскурсі або людському досвіді. Метонімічний перенос є в тому, що ситуація іменується через один із своїх елементів. Цей елемент несе в собі комунікативну значущість в плані передачі загального смислу. Дискурс надає різні можливості для відбудови речення як розгорнутого позначення ситуації.

Поетичний рядок з вірша Саймона Армітажа «*A time of Change*» *Two dreadful flights into two uprights* вводить читача у світ трагічних подій 11 вересня 2001 року, адже тоді саме два літаки були направлені терористами в хмарочоси-Близнюки. *Two dreadful flights into two uprights* – це дискурсивна метонімія. На відміну від мовної метонімії дискурсивна базується на застосування параболічного мислення, де домінуючим є застосування *нарративного мапування* як комплексної лінгвокогнітивної операції, яка залучає різні види мапувань через проектування сюжету, теми, мотиву чи ідеї з будь-яких творів світової культури, або відомих історичних подій на словесний поетичний образ, втілюючи їх у ньому шляхом іносказання, параболи [Белехова 2002, с. 233]. Параболічне мислення стає підґрунтям формування особливого виду словесного поетичного образу – образу-параболи [Белехова 2002, с. 233]. Отже, ми звертаємось до знань зі світової культури, що пов'язує метонімію *Two dreadful flights into two uprights* з дискурсом та утворює дискурсивну метонімію [Прохоров 2008, с. 12]. За О.В. Прохоровим такий процес звернення до знань актуалізується когнітивними моделями, що активуються у процесі сприйняття та розуміння тексту. [Прохоров 2008, с. 12]

Активізація кожної когнітивної моделі відбувається завдяки імплікатам. Термін «імплікат» було вперше запропоновано Г.П.Грайсом, який розуміє під ним те, що імплікується у повідомленні (*what is implied*) [Грайс 1985, с. 225]. Отже, під імплікатом слід розуміти вербальні елементи тексту, а також структури знань, що стоять за ними і вказують на існування імпліцитних смислів. Сукупність імплікатів формує концептуальну структуру та є основою для виявлення імпліцитних смислів – інференції. Актуалізація певної структури знання під дією вербальних висновків називається активізацією фрейму

(концептуального змісту) [Прохоров 2008, с. 232].

Дискурсивна метонімія міститься в словосполученні *Pillars of Mammon*, яке відсилає читача до знань про мамону. Культ мамони є ідея примноження грошей, служіння грошам заради грошей. Кожна людина зустрічається з мамоною щодня – це кредитні установи, тобто місця, де головним та єдиним змістом діяльності є маніпуляції з грошима з метою їх примноження. В Сполучених Штатах слово *Mammon* використовується для позначення жаги до грошей Уолл-Стріт, адже ця вулиця вважається історичним центром фінансового району Нью-Йорка. Вулиця відома тим, що на ній розташовано Нью-Йоркську фондову біржу. Уолл-Стріт переповнено хмарочосами. Таким чином, ми вважаємо, що *Pillars* – це і є хмарочоси. *Pillars of Mammon* ми асоціюємо з хмарочосами Уолл-Стріт. Вище згаданий рядок *Two dreadful flights into two uprights* приводить до висновку, що *Pillars of Mammon* – це вежі знаменитого Всесвітнього торгового центру, Близнюки, що були зруйновані внаслідок терористичного акту 11 вересня 2001 року.

Конвергенція стилістичних засобів у поетичних рядках *Before the hero puts it all to rights –/ Two dreadful flights into two uprights/Pillars of Mammon, alters for the dead to die on* допомагає відчутти сплетіння різних реальностей, які існують у свідомості сучасної людини та утворюють почуття хаосу, що прагне визначення механізму організації цілісності [Князева 2000, с.12]. Одним з таких механізмів є образ-метабола. Метафора і метонімія – це проміжні пізнавальні механізми, які демонструють динаміку співвідношення предметності та понятійності, що створює передумови для нової єдності – метаболі [Князева 2000, с.12]

Метаболою називається такий вид тропу, який розкриває процес переносу значень, його проміжні ланки, приховану основу, на якій здійснюється зближення або уподібнення предметів. Формула метаболі: В – П – Р, де Вихідне та Результативне взаємозвертаються через Проміжне, що виводиться в текст [Эпштейн 2005, с. 370].

У контексті нашого дослідження метаболі – це виведення в дискурс проміжного поняття, яке стає центральним, об'єднує предметні області та створює безперервний перехід між ними. Введення третього проміжного члена в структуру образу надає йому нової якості порівняно з метафорою: між предметами існує не просто схожість, а зближення в третій точці, звідки і виростає об'єм образу.

Метаболу М.Епштейн пояснює через поняття «ризому», введене Ж.Делез та Ф.Гватарі. Ризома є «безструктурною структурою» та пов'язує будь-яку точку з іншою. Ризома не має чіткої структури та вираженого центрального елемента [Deleuze, Guattari 1987, p.21]. Отже метаболу визначають як троп-ризому, складові якої не базуються на ієрархії буквального, переносного та символічного значень, але є вільною циркуляцією та взаємністю значень [Эпштейн 2005, с. 370].

Застосовуючи формулу метаболі до рядків *Two dreadful flights into two uprights/Pillars of Mammon, alters for the dead to die on/*, ми інтерпретуємо рядок *Two dreadful flights into two uprights* як процес скоєння теракту та визначаємо його як вихідне поняття метаболі та описання руйнування економіки вбачаємо у словосполученні *Pillars of Mammon*, яке є результативним поняттям метаболі. Перехідним поняттям є поняття стовпа (*uprights/Pillars*). Стовп символізує світову вісь, що тримає небо та пов'язує його з землею, також часто викликає асоціації з символом дерева життя та стабільності. Так, відомо, що дві колони храму Соломона є символом сили та стабільності. Релігійний підтекст поняття стовпа доводять слова з Біблії, де йдеться про те, що тільки Бог може рухати землю так, що «стовпи її здригаються» (Іов 9:6). У данному випадку алюзію на символ стовпа вбачаємо в архітектурній споруді Всесвітнього Торгівельного центру, що позначається словосполученням *two uprights*. Вислів *Pillars of Mammon* уособлюють образ економіки США, яка постраждала внаслідок теракту 2001 року. Отже, створюючи образ-метаболу, автор робить можливим одночасне існування двох реальностей – руйнування Всесвітнього торговельного центру як архітектурної споруди та спроба зруйнувати економіку США.

Словесний поетичний образ, побудований на метаболі, – це образ, який неможливо поділити надвоє, на пряме та переносне значення, на описуваний предмет та залучену подібність, це образ двоїстої й разом з тим єдиної реальності чи нереальності, тобто образ одного світу. Такий образ, на думку Белехової Л.І., є наслідком еволюції художнього способу відображення життя – від дієгезису до семіозису, що означає прагнення поета створити єдність із протилежностей, об'єднати фрагменти в цілісність, відтворити гармонію через інтеграцію сутностей образу шляхом відшукування та сплетення їх архетипних характеристик за допомогою конвергенції різних тропів і стилістичних прийомів [Белехова 2002, с. 209].

«Метабола – це «подвійний вінок», який заплетено у вирі реальності, що повільно обертається, яка звита у собі та розвивається із себе, ніби стрічка Мебіуса, у який неможливо визначити точку, межу, розрив, де внутрішня сторона переходить до зовнішньої та навпаки. Образ-метаболі розгортає хвильову картину світу, де подібність окремих предметів переходить у їх плавну схожість, а розрізнені частини залучені до енергетичного поля взаємної причетності. Тут немає того, «що уподібнюється» та того, «що

уподібнює», реально переднього плану та умовного заднього, немає розмежування значень на переносні та прямі. Але є розтягнуте на весь об'єм реальності перетворення, перехід, проміжок, який вмщує все...» [Епштейн 2005, с. 372]

Розглянемо наступні рядки вірша, які також містять метаболу:

*A coffin, shaped wing,
Crashed into an office where the receptionist was instantly vaporized,
And the fireball that took off her eyelashes before peeling away her face
Was part of a giant conspiracy to start World War Three,
Or maybe direct attention from a failing economy
Or perhaps put a pipeline across Afghanistan with the sole purpose of pumping out liquid gold.*

У даному фрагменті спостерігаємо конвергенцію стилістичних засобів, яка має ризомний характер. Метафору *A coffin, shaped with wings, Crashed into an office* розуміємо як дискурсивну, оскільки в ній активуються знання про терористичний акт 11 вересня, адже саме тоді літаки зруйнували вежі Всесвітнього торгового центру. Отже, ця метафора потребує звернення читача до знань з історії, тому й існує у дискурсі.

Автор використовує стилістичний прийом метафори за наростаючою схемою. Він починає з демонстрації страждань однієї людини (*And the fireball that took off her eyelashes before peeling away her face*) і продовжує проектування на весь світ (*And the fireball .../Was part of a giant conspiracy to start World War Three*).

Вислів *And the fireball..... /Was part of a giant conspiracy to start World War Three* також вжито в переносному значенні, адже сама по собі вогняна куля не може бути задумом до Третьої світової війни. У цьому випадку *fireball* набуває метафоричного осмислення та стає наслідком скоєння терористичного акту та втілює в собі всі жахи та страждання людей, що з ним пов'язані.

Наступний троп у вірші це метонімія *liquid gold*, про дискурсивні риси тропу свідчить назва країни *Or perhaps put a pipeline across Afghanistan with the sole purpose of pumping out liquid gold*, що передує метонімії *liquid gold*. Це автоматично викликає застосування знань про сучасний світ та про реалізацію проекту побудови нафтового трубопроводу. Ізольовано словосполучення *liquid gold* може інтерпретуватися по-різному, але назва країни Афганістан допомагає сформувати дискурсивне значення тропу. Отже, дискурс накладає обмеження на інтерпретацію тексту.

Конвергенція стилістичних засобів у фрагменті твору зумовлює появу метаболу – способу, який об'єднує різноманітні явища, своєрідний мовний засіб-синтез, що відтворює метаморфози, але виникає на основі метафори й метонімії. Метабола, що міститься у вірші «A Time of Change», схематично зображена у такий спосіб, що демонструє ризомний характер творення смислу вірша.

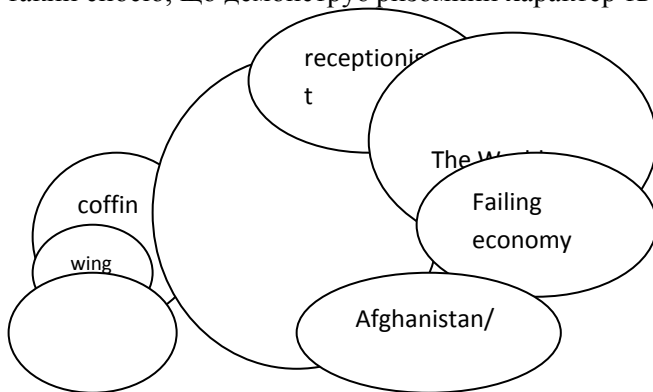

Рис.1. Конфігурація образного простору.

Схема образного простору фрагменту вірша Саймона Армітажа демонструє складний образ-метаболу, який допомагає пов'язати поняття поза простором і часом, де одне поняття може збігатися з іншим і одночасно зберегти свою окремість. Злиття окремих понять, таких як *receptionist (people), WWII, Failing economy, Afghanistan, liquid gold, coffin, angels* створює хаотичне сприйняття образу терористичних подій 11 вересня. Об'єднання низки понять у єдиний образ-метаболу зумовлює неоднозначність причинно-наслідкових зв'язків.

Висвітлення подій 11 вересня 2001 року пропонувало безліч інтерпретацій та конотацій. Зокрема існує відеорепортаж *Faces in Smoke: Appearance of the Fallen Angels on 9/11* [Faces in Smoke: Appearance of the Fallen Angels on 9/11], що зображує появу облич ангелів у хмарах копоті, пилу та диму при зіткненні літаків та торговельного центру. Це дозволяє інтерпретувати рядки вірша *A coffin, shaped with wings, Crashed into an office* як образ-метаболу, оскільки в ньому наявні різні світи.

Як було зазначено вище, метабола – це тип художнього образу, що передає взаємочасть, взаємообертання явищ. У галузі поезики, стилістики метабола – це такий вид тропу, який розкриває сам процес переносу значень, його проміжні ланки, це прихована основа на якій відбувається зближення

предметів, виведення в дискурс проміжного поняття, що стає центральним, об'єднує віддалені галузі та створює перехід між ними [Эпштейн 2005, с. 373].

У рядку *A coffin, shaped with wings, Crashed into an office* таким проміжним є *wings*. Адже саме це слово формує образ літака, що асоціюється із труною (на борту літака були сотні людей, які знали, що будуть мертві через декілька хвилин). З іншого боку, проміжне *wings* створює образ занепокоєного ангела (терориста), що несе смерть (живих мерців у труні).

Виконуючи функцію створення цілісності світу, метабола відновлює природу словесного синкретизму. Реалізується прийом, який, зберігаючи крайні елементи метафоричного процесу, актуалізує його проміжну ланку, внаслідок чого здійснюється порівняння через зіставлення, переміщення на основі подібності за допомогою переміщення на основі суміжності. Вона може бути визначена як стильова домінанта [Белехова 2002, с. 21; Эпштейн 2005, с. 385] художнього твору.

Отже, механізми формування дискурсивних тропів у основі своїй тотожні з механізмами, що керують організацією дискурсу. Істотна різниця між ними є в операції імплікації, якій піддається троп, функціонуючи в дискурсі. Слід зазначити, що дискурсивною відповідністю тропу є не окреме слово, а речення, умовивід. Специфіку непрямих значень слід шукати не у відношенні між наявним та відсутнім смислом, але в іншій (дискурсивній) площині. Перспективою подальшого вивчення є дослідження функціонування дискурсивного середовища поетичного тексту.

Література

Бабелюк О.А. Поетика постмодерністського художнього дискурсу: принципи текстотворення (на матеріалі сучасної американської прози малої форми) : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук. Спец. 10.02.04 - германські мови / О. А. Бабелюк; Київський національний лінгвістичний університет. - Київ : КНЛУ, 2010. - 32 с.
Белехова, Л. І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект [Рукопись] : дис. ... д-ра філол. наук: 10. 02. 04 / Л.І. Белехова ; Наук. консультант д-р філол. наук проф. О.П. Воробйова. - К : КНЛУ, 2002. - 391 с. *Грайс Г.П.* Логика и речевое общение: Перевод с английского // Новое в зарубежной лингвистике. - М.: Прогресс, 1985. - Вып.16.: Лингвистическая прагматика. - С. 217-237. *Демьянков В.З.* Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода // Вопросы языкознания. - М.: Прогресс, 1994. № 4. - С. 17-33. *Князева Е.А.* Метареализм как направление: эстетические принципы и поэтика : автореферат дис. ... кандидата филологических наук : 10.01.08 / Ур. гос. пед. ун-т Екатеринбург, 2000. 19 с. *Кубрякова Е.С.* Краткий словарь когнитивных терминов / Под ред. Е.С. Кубряковой. - М.: Филол. ф-т МГУ им. М.В. Ломоносова, 1997.- 245 с. *Кусько К.Я.* Типология та прагматика літературно-художнього дискурсу в поетичних творах Г.Гейне. Дискурсознавство. Текстологія. 4, 2007. - с. 55 – 63. *Прохоров А.В.* Активация фрейма как основа механизма инференции // Вестник ТГУ. Вып 9 (65), 2008, С.231- 233. *Раевская О. В.* О некоторых типах дискурсивной метонимии // Известия АН СЛЯ. Т. 58. 1999. С.19-24. *Эпштейн М.Н.* Постмодерн в русской литературе: Учеб.пособие для вузов – М.: Высш.шк., 2005, - 495 с. *Deleuze Gilles and Guattari Felix.* A Thousand Plateaus. Capitalism and Schizophrenia. / Trans/ by Brian Massumi/ Minneapolis, London: University of Minnesota Press, 1987. P.21. Faces in Smoke: Appearance of the Fallen Angels on 9/11. From ChubbyToesJones, April 15, 2007. <http://www.youtube.com/watch?v=ZRocVVDvoIs>

АФАНАСЬЄВА О.М.

(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

ДИСКУРСИВНА ПАРАДИГМА СУСПІЛЬНИХ І МОВОЗНАВЧИХ НАУК У ДОСЛІДЖЕННІ ПОЛІТИЧНОГО / ПОЛІТОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСІВ

У статті розглядаються сучасні концепції дискурсу та теоретико-методологічні засади дослідження політичного та політологічного дискурсів.

Ключові слова: дискурсологія, політичний дискурс, політологічний дискурс.

Афанасьєва О.Н. Дискурсивная парадигма общественных и языковедческих наук в исследовании политического / политологического дискурсов. В статье рассматриваются современные теоретико-методологические основания исследования политического и политологического дискурсов.

Ключевые слова: дискурсология, политический дискурс, политологический дискурс.

Afanasyeva O.M. The discursive paradigm of social and linguistic sciences in the study of the discourses of politics and political sciences. The article deals with modern theoretical and methodological basis of research in discourses of politics and political sciences.

Key words: discoursology, political discourse, discourse of political sciences.

Метою цієї розвідки є встановлення основних теоретичних підходів та напрямків аналізу дискурсів сучасних суспільно-політичних наук.

Її завданнями є аналіз сучасних концепцій дискурсу та перспектив застосування теоретичних засад сучасної дискурсології до аналізу політичного та політологічного дискурсів.

Об'єктом дослідження є сучасна дискурсологія, а його **предметом** – сучасні концепції дискурсу у